

Η στήλη έχει στόχο την παρουσίαση νέων θεατρικών συγγραφέων μέσα από πρωτότυπες παρουσιάσεις ή/και συνεντεύξεις, με απώτερο σκοπό τη γνωριμία τους με το θεατρικό κοινό και τους επαγγελματίες του θεάτρου. Επιπλέον, στη στήλη παρουσιάζονται και νέα θεατρικά κείμενα, τονίζοντας τόσο τη σπουδαιότητα της διερεύνησης του θεατρικού ρεπερτορίου όσο και της ανάδειξης της νέας ελληνικής δραματουργίας. Παράλληλα επιχειρείται η ιστορική αναδρομή σε σημαντικές παραστάσεις έργων της ελληνικής δραματουργίας, και ο τρόπος με τον οποίο αυτά πλέον προσεγγίζονται μέσα από νέες σκηνοθετικές αναγνώσεις.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΡΑΜΑΤΟΥΡΓΙΑ

Ο Καποδίστριας του Νίκου Καζαντζάκη: ιστορικό και δραματουργικό πλαίσιο μιας ποιητικής τραγωδίας

Μαίρη Παππά

36

Περίληψη

Το άρθρο προσεγγίζει την ποιητική τραγωδία *Καποδίστριας* του Νίκου Καζαντζάκη, εστιάζοντας στο ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εκτυλίσσεται η δράση της. Αρχικά παρουσιάζονται οι συνθήκες συγγραφής του έργου και συνοψίζονται τα ιστορικά γεγονότα που προηγήθηκαν της δολοφονίας του Ιωάννη Καποδίστρια, τα οποία αξιοποιεί δραματουργικά ο συγγραφέας. Στη συνέχεια αναδεικνύεται η σκιαγράφηση των βασικών προσώπων του έργου, με έμφαση στην ιδεολογική και συμβολική τους λειτουργία, καθώς και στον ιδιαίτερο ρόλο του Χορού των Γυναικών. Παρατίθεται συνοπτική παρουσίαση της υπόθεσης, μέσα από την οποία αναδεικνύονται τα κυρίαρχα θέματα της τραγωδίας, όπως η θυσία, η πολιτική ευθύνη, η εθνική συμφιλίωση και το όραμα της συγκρότησης του ελληνικού κράτους. Γίνεται τέλος αναφορά στις αισθητικές και φιλοσοφικές επιρροές που δέχτηκε ο Καζαντζάκης και διαμόρφωσαν το έργο του καθώς και στη σχέση που καλλιέργησε με την ελληνική γλώσσα όπως αποτυπώθηκε στα κείμενά του.

Λέξεις-κλειδιά: Νίκος Καζαντζάκης, Καποδίστριας, ελληνική δραματουργία, ποιητική τραγωδία, ιστορικό δράμα

Abstract

This article examines Nikos Kazantzakis' poetic tragedy *Kapodistrias*, focusing on the historical and social context in which the dramatic action unfolds. It first outlines the circumstances

surrounding the composition of the play and summarizes the historical events leading to the assassination of Ioannis Kapodistrias, which constitute the historical background of the drama. It then discusses Kazantzakis' portrayal of the principal dramatic characters, emphasizing their ideological and symbolic significance, as well as the distinctive role of the Chorus of the Women of Greece. A concise synopsis of the plot is provided, highlighting the central themes of the tragedy, including sacrifice, political responsibility, national reconciliation, and the vision of building the modern Greek state. Finally, there is a reference to the aesthetic and philosophical influence that formed Kazantzakis' work as well as to his relationship with the Greek language as given in his text.

Keywords: *Nikos Kazantzakis, Kapodistrias, greek drama, poetic tragedy, historical drama*

Εισαγωγή

Κατά τη διάρκεια της Κατοχής, ο Νίκος Καζαντζάκης παραμένει στην Αίγινα, απομονωμένος, υπό συνθήκες ένδειας (Μουσείο Καζαντζάκη, χ.χ.). Κατά καιρούς σκέφτεται να εγκαταλείψει τη συγγραφή και να αναλάβει ενεργό δράση, ωστόσο τελικά κρίνει πως μόνο με το δημιουργικό του έργο μπορεί να συνεισφέρει ουσιαστικά στη χώρα. Δηλώνει στον Μηνά Δημάκη, επίσης κρητικό ποιητή, ότι όλα του τα έργα τον καιρό της Κατοχής ήταν «για τη λευτεριά, δίψα, λαχτάρα λευτεριάς» (Δημάκης, 1975, σ. 27). Το 1944, τον Δεκέμβρη, βρίσκεται στην Αθήνα, μέσα στις εμφύλιες συγκρούσεις (Μουσείο Καζαντζάκη, χ.χ.). Λίγο πριν, το 1943 έγραφε: «Από τώρα βλέπω να τρέχουν ποτάμια αίματα Ελλήνων στους δρόμους της Αθήνας» (Δημάκης, 1975, σ. 28), μετά την απελευθέρωση από τους Γερμανούς, διαπιστώνοντας την άρνηση του πολιτικού κόσμου να συνεργαστεί για να γεφυρώσει τις πολιτικές του διαφορές, ενώ τα επόμενα χρόνια, εργάζεται συστηματικά για την ενοποίηση διαφόρων σοσιαλιστικών ομάδων.

Το έργο του *Καποδίστριας* γράφτηκε το 1944, εκδόθηκε και παραστάθηκε από το Βασιλικό Θέατρο το 1946, την ίδια χρονιά που εκδόθηκε και ο *Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά* και οι Καζαντζάκης και Άγγελος Σικελιανός, προτάθηκαν για το Νόμπελ Λογοτεχνίας. Το θέμα του έργου απασχολούσε το συγγραφέα από το 1939, την εποχή που σχεδίαζε τον Ακρίτα. Έναυσμα για τη συγγραφή του στάθηκε το έργο του Γ. Θεοτοκά, *Αντάρα στ' Ανάπλι* –ζήτησε μάλιστα από τον Θεοτοκά να του στείλει τα *Απομνημονεύματα* του Μακρυγιάννη, ως αρωγή για τη συγγραφή.

Ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της δράσης του έργου

Για την κατανόηση της πλοκής του έργου παρατίθεται συνοπτικά το ιστορικό πλαίσιο που προηγήθηκε της δολοφονίας του Ιωάννη Καποδίστρια, στο οποίο ο Καζαντζάκης παραμένει πιστός. Το 1827 ο Καποδίστριας εκλέγεται Κυβερνήτης της Ελλάδας και, μετά την άφιξή του το 1828, αναλαμβάνει την οργάνωση του νεοσύστατου κράτους, αντιμετωπίζοντας πολεμικές, πολιτικές και οικονομικές δυσχέρειες. Προχωρά σε εκτεταμένες διοικητικές, στρατιωτικές, εκπαιδευτικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες ενισχύουν τους

κρατικούς θεσμούς (Κρεμμυδάς, 2016, σ. 192). Ωστόσο, η συγκεντρωτική πολιτική του προκαλεί την αντίδραση ισχυρών τοπικών παραγόντων, πλοιοκτητών και προκρίτων, ενώ η Αγγλία και η Γαλλία υποστηρίζουν την αντιπολίτευση, φοβούμενες την ενίσχυση της ρωσικής επιρροής (Κρεμμυδάς, 2016, σ. 196). Το 1831 η πολιτική κρίση κορυφώνεται με την εξέγερση στη Μάνη υπό την ηγεσία του Τζανή Μαυρομιχάλη, αδερφού του Πετρόμπεη και τις συγκρούσεις στον Πόρο, που οδηγούν στην αποσταθεροποίηση της χώρας. Ο Πετρόμπεης φυλακίζεται στο Ναύπλιο, ενώ οι Υδραίοι καταλαμβάνουν κυβερνητικά πλοία στο ναύσταθμο στον Πόρο, έχοντας πληροφορηθεί ότι ο εθνικός στόλος ήταν έτοιμος να κινηθεί κατά της Ύδρας. Οι Ρώσοι σε συνεννόηση με τον Καποδίστρια πολέμησαν με τα πλοία τους, γεγονός που οδήγησε στην πυρπόληση των δύο πλέον σύγχρονων τότε πλοίων του ελληνικού ναυτικού από τον Μιαούλη. Στις 27 Σεπτεμβρίου 1831 (17 Σεπτεμβρίου σύμφωνα με το παλαιό ημερολόγιο), ο Καποδίστριας δολοφονείται στο Ναύπλιο από τους Γεώργιο και Κωνσταντή Μαυρομιχάλη.

Ως κυβερνήτης ο Καποδίστριας αρνήθηκε τον μισθό του, ενώ νωρίτερα είχε αρνηθεί αποζημίωση από το ρωσικό κράτος, όταν άφησε την εκεί θέση του για να έρθει στην Ελλάδα. Ιστορικά αναγνωρίζεται ως καθοριστική μορφή για τη συγκρότηση του ελληνικού κράτους.

Το έργο

Η τραγωδία είναι γραμμένη σε δεκατρισύλλαβο στίχο, με χορικά σε εντεκασύλλαβο με κάποιες εναλλαγές και χωρίζεται σε δύο μέρη. Η δράση εκτυλίσσεται την ημέρα των πεντηκοστών πέμπτων γενεθλίων του Ιωάννη Καποδίστρια, λίγες ώρες πριν από τη δολοφονία του στο Ναύπλιο. Από την πρώτη κιόλας σκηνή, ο Κυβερνήτης πληροφορείται επανειλημμένα, από διαφορετικά πρόσωπα, ότι οι Μαυρομιχαλαίοι σχεδιάζουν τη δολοφονία του. Παρά τις προειδοποιήσεις και τις πιέσεις να προχωρήσει σε συλλήψεις ή να λάβει αυστηρά μέτρα, εκείνος αρνείται να προδώσει τις αρχές του και αντιμετωπίζει συνειδητά το ενδεχόμενο της θυσίας του. Παράλληλα, έρχεται αντιμέτωπος με τα μεγάλα πολιτικά και ηθικά διλήμματα της διακυβέρνησής του: τη σύγκρουση με τους προκρίτους και τους νησιώτες, τη φυλάκιση του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, την αναδιανομή της εθνικής γης και την ανάγκη συμφιλίωσης ενός διχασμένου έθνους.

Στο δεύτερο μέρος κυριαρχεί η παρουσία του χορού των γυναικών, ο οποίος λειτουργεί ως συλλογική φωνή του ελληνικού λαού, εκφράζοντας την αγωνία, τον πόνο και την ελπίδα για το μέλλον της χώρας. Ο Καποδίστριας απευθύνει έκκληση για ομόνοια, ανακοινώνει την πρόθεσή του να διανείμει την εθνική γη και επιχειρεί να γεφυρώσει τις αντιμαχόμενες παρατάξεις. Ωστόσο, οι εμφύλιες αντιθέσεις παραμένουν αξεπέραστες, ενώ η είδηση της πυρπόλησης του εθνικού στόλου από τον Μιαούλη σηματοδοτεί την κορύφωση της εθνικής κρίσης.

Η εμφάνιση μιας Σουλιώτισσας (Καζαντζάκης, 1964, σ. 117) η οποία αφηγείται το ονειρικό όραμα του Πρωτομάστορα, οδηγεί τον Καποδίστρια στην ταύτιση της προσωπικής του μοίρας με εκείνη της αναγκαίας θυσίας για τη στερέωση του ελληνικού κράτους. Έχοντας αποδεχθεί πλήρως το πεπρωμένο του, πορεύεται προς την εκκλησία, δίνοντας και ζητώντας συγχώρεση, λίγο πριν από τη δολοφονία του.

Οι πρωταγωνιστές υπό τη ματιά του Καζαντζάκη

Στο έργο, ο Καζαντζάκης αποτυπώνει τα προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας και του νεοσυγκροτηθέντος ελληνικού κράτους, με υπόβαθρο τις κοινωνικοπολιτικές δυνάμεις που έδρασαν στην Επανάσταση του '21, ενώ διαπνέεται από κριτικό στοχασμό. Διαγράφονται ο μοναχικός και μελαγχολικός χαρακτήρας του Καποδίστρια, η θρησκευτικότητα του, η συγκεντρωτική του διακυβέρνηση και οι αντιδράσεις που προκάλεσε. Ο Μακρυγιάννης παρουσιάζεται ως εκπρόσωπος της φτωχολογιάς, ο Κολοκοτρώνης ως εκπρόσωπος των συμφερόντων του Μοριά, ο Γκίκας των σκληρών οικονομικών συμφερόντων. Ο Καποδίστριας υψώνεται πάνω από τα πάθη, με το όνειρο να οικοδομήσει ένα κράτος ισότητας για όλους, γνωρίζοντας πως θα δολοφονηθεί, χωρίς να το αποτρέπει, αν και μπορεί. Πρωταγωνιστικό ρόλο έχει και ο Χορός των Γυναικών της Ελλάδας, που λειτουργεί ως πολιτιστικό απόθεμα σοφίας, ελπίδας και μελλοντικής ανάτασης της κοινωνίας.

Ο Καποδίστριας και το θέατρο του Καζαντζάκη: Αισθητικές και φιλοσοφικές αναζητήσεις

Ο Καζαντζάκης ειδολογικά επιλέγει το έπος και το δράμα, αντλώντας θέματα από την ελληνική παράδοση και το ευρύτερο ιστορικό και πολιτιστικό παρελθόν. Οι τραγωδίες που έγραψε από το 1937 ως το 1949 απηχούν τις εσωτερικές του συγκρούσεις. Γράφει η Ε. Οικονομίδου:

Στον *Προμηθέα*, τον *Καποδίστρια*, τον *Χριστόφορο Κολόμβο*, [...] οι ήρωες είτε είναι σωτήρες του Θεού είτε desperados, που συνεχίζουν την πορεία της *Ασκητικής* ή της *Οδύσσειας* ως τη στιγμή της απελευθέρωσης του συγγραφέα μέσα από τη μυθιστορηματική δημιουργία. Αυτή την περίοδο, ο Καζαντζάκης περνάει από τον κόσμο της διάνοιας στη βιωμένη πραγματικότητα και προσπαθεί να αντλήσει κουράγιο από αρχέτυπους του ελληνοχριστιανικού μύθου. (Οικονομίδου, 1985, σ. 52).

Παράλληλα, συμβαδίζοντας τον δρόμο του ρεαλισμού-συμβολισμού και του θεάτρου των ιδεών που εισήγαγε στην Ελλάδα ο Καμπύσης και υιοθέτησαν ο Παλαμάς, ο Ψυχάρης κ.α. (Πολίτης, 1993, σ. 218) μπόλιασε ωστόσο τα έργα του και με επιρροές από τον αισθητισμό καθώς και τον Νίτσε (Πολίτης, 1993, σ. 271). Το δράμα αρχίζει πλέον να συνδέεται ιδεολογικά με την εποχή του, ενώ αργότερα θα γίνει προσπάθεια να προσαρμοστεί στα μέτρα της αρχαίας τραγωδίας, και ο Καζαντζάκης αναπόφευκτα συμπορεύεται. Η τάση του «διονυσιακός μηδενισμός» (Οικονομίδου, 1985, σ. 43) βασίστηκε στη φιλοσοφία του Νίτσε και στον «ρεαλιστικό» συμβολισμό της τελευταίας δεκαετίας του 19ου αιώνα, που εκπροσωπήθηκε στην Ευρώπη από τον Ίψεν και τον Στρίντμπεργκ.

Η δραματουργία του δε συμμορφώνεται με τους κανόνες των «ειδημόνων»: επηρεασμένος και από τη σκέψη του Μπεργκσόν [Henri Bergson], γράφει τα έργα του, προβάλλοντας το ιδεώδες του «ηρωικού ατομισμού» (Οικονομίδου, 1985, σ. 25). Υπογραμμίζει τον ηρωικό πεσιμισμό, τις αντιδράσεις των παγιδευμένων ηρώων του, οι οποίοι, παρόμοια με εκείνον, τελούν σε μια περίοδο αδιεξόδου. Δημιουργός και δημιουργήματα αναμετρώνται με τα αδιέξοδα. Ως ένθερμος ακόλουθος της θεωρίας του

Υπερανθρώπου (Πολίτης, 1993, σ. 271), δημιουργεί επανειλημμένα το πρότυπο ενός και μόνο ήρωα, σε αλληπάλληλες ενσαρκώσεις (Πολίτης, 1993, σ. 276), μία από τις οποίες είναι και ο Καποδίστριας, στον οποίο κυριαρχούν οι έννοιες της θυσίας, της ατομικής ελευθερίας και της προσωπικής ευθύνης. Ο Άλκης Θρύλος, θεωρεί πως ο *Καποδίστριας* αποτελεί μυθιστόρημα διασκευασμένο για το θέατρο καθώς και ότι πέρα από τα μειονεκτήματά τους, τα θεατρικά του ξεχωρίζουν για το πνευματικό τους περιεχόμενο και την ποιητική τους αξία (Γεωργοπούλου, 2021, σ. 118). Επικρατεί η άποψη πως ο Καζαντζάκης δεν παρουσιάζει θέαμα αλλά διάλογο, δραματοποιώντας τις σκέψεις και τις ιδέες του.

Αξιοσημείωτο είναι ότι υιοθετεί τη γλώσσα του λαού του, την καλλιεργεί με μοναδικό πάθος και μεράκι, την καθιστά αδιαμφισβήτητο μέτρο που καθορίζει την ταυτότητά του (Elles, 2013, σ. 96) «Μ' έχει κυριέψει πάλι ο έρωτας της δημοτικής γλώσσας» γράφει στον Πρεβελάκη (Καζαντζάκης, 1984, σ. 113-114). Θεωρείται από μερίδα της κριτικής γνήσιος δημοτικιστής και από άλλους οπαδός της τάσης του Ψυχάρη, που κόμισε στην τέχνη του λόγου ένα εντελώς δικό του νέο, πρωτοποριακό τρόπο ως προς τις ιδέες και την έκφραση. Οι τραγωδίες του βρίθουν από ιδιωματικές λέξεις και εκφράσεις της Κρήτης και όλης της Ελλάδας. Τη γλώσσα του, ολοζώντανη, πλούσια σε επίθετα, μεταφορές, εικόνες, εμπλουτίζει επιστρατεύοντας φίλους του να του στέλνουν άγνωστες, δυσεύρετες λέξεις για να τις χρησιμοποιήσει την κατάλληλη στιγμή.

Ο τρόπος γραφής του θα διατυπωθεί σαν αντιπρόταση στις αντιλήψεις της γενιάς του '30. Επιπλέον, χαρακτηριστικό στα έργα του αποτελεί το γεγονός ότι παρά την αγάπη του στη γλώσσα του λαού, τη δημοτική, η γλώσσα που χρησιμοποιεί στα δημιουργικά έργα του ποικίλλει ανάλογα με το είδος της δημιουργίας, το περιεχόμενο, τον χρόνο και τι απαιτείται στην ιστορική-πολιτική-οικονομική δοθείσα στιγμή. Κάποτε δεν υπάρχει διαχωρισμός ανάμεσα σε αυτές τις ενότητες, κάποτε η χρήση της απλής δημοτικής υποχωρεί για να χρησιμοποιηθεί η γλώσσα του πνεύματος. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η γλώσσα του γίνεται περισσότερο στρωτή και συμβαδίζει με τη γλώσσα των άλλων Ελλήνων συγγραφέων, καθιστώντας τον περισσότερο προσιτό και κατανοητό στους αναγνώστες του.

Επίλογος – Συμπεράσματα

Ο Καζαντζάκης επιλέγει το έπος και το δράμα, αντλώντας θέματα από την ελληνική παράδοση και από το ιστορικό και πολιτιστικό παρελθόν. Υιοθετεί τη γλώσσα του λαού του, την καλλιεργεί με μοναδικό πάθος και μεράκι, την καθιστά αδιαμφισβήτητο μέτρο και σηματορρό της ταυτότητάς του. Η γλωσσική του μαεστρία έντεχνα και σκόπιμα παρασύρει και εμπνέει τον αναγνώστη/θεατή που συμμερίζεται το όραμά του, ώσμωση η οποία αποτελεί και την έμμεση επιδίωξη του συγγραφέα. Οι αγωνίες και τα ζητήματα που θέτει παραμένουν χωρίς ικανοποιητική απάντηση, όπως όλα τα κεφαλαιώδη ανθρώπινα διερωτήματα, ωστόσο σταθερά ενεργά, τροφή για σκέψη και στοχασμό, αλλά και ελπίδα και έμπνευση μέσα στον αέναο κύκλο της ανθρώπινης περιπέτειας.

Βιβλιογραφικές αναφορές και δικτυογραφία

- Γεωργοπούλου, Β. (2021). *Η Ιστορία «ενός θρύλου»: Η Ελένη Ουράνη και η θεατρική κριτική (1915-1971)*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Δημάκης, Μ. (1975). *Καζαντζάκης. Επιστολές-Σχόλια*. Αθήνα: Το ελληνικό βιβλίο.
- Elles, P. D. (2013). *Η γυναίκα στα θεατρικά έργα του Ν. Καζαντζάκη*. Διδακτορική διατριβή. Adelaide: Dpt of Language Studies, Flinders University of South Australia.
- Καζαντζάκης, Ν. (1964). *Θέατρο : τραγωδίες / Νίκου Καζαντζάκη*, τ. 3: *Τραγωδίες με διάφορα θέματα: Καποδίστριας, Χριστόφορος Κολόμβος, Σόδομα και Γόμορρα, Βούδας*. Αθήνα: Ελένη Ν. Καζαντζάκη.
- Καζαντζάκης, Ν., Πρεβελάκης, Π. (1984). *Τετρακόσια Γράμματα του Καζαντζάκη στον Πρεβελάκη*. Αθήνα: Εκδόσεις Καζαντζάκη
- Κρεμμυδάς, Β. (2016). *Η ελληνική επανάσταση του 1821*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μουσείο Καζαντζάκη. (χ.χ.). Η ερημία της Αίγινας. Διαθέσιμο σε <https://www.kazantzaki.gr/gr/life-and-work/i-erimia-tis-aignas-191> [Προσπελάστηκε 28 Ιουλίου 2026].
- Μουσείο Καζαντζάκη. (χ.χ.). Εμφύλιες συγκρούσεις. Διαθέσιμο σε <https://www.kazantzaki.gr/gr/life-and-work/polemos-kai-eirini-192>. [Προσπελάστηκε 28 Ιουλίου 2026].
- Οικονομίδου, Ε. (1985). *Ο Νίκος Καζαντζάκης και το αντικείμενο αναζήτησής του*. Ηράκλειο: Βικελαία Βιβλιοθήκη (Δήμος Ηρακλείου).
- Πολίτης, Λ. (1993). *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ.

Μαίρη Παππά

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Είναι απόφοιτος της Γερμανικής Σχολής Αθηνών, πτυχιούχος Νομικής (ΕΚΠΑ) με μεταπτυχιακό δίπλωμα στο Δίκαιο των Ανθρωπίνων Σχέσεων (Πανεπιστήμιο της Βιέννης). Παράλληλα αποφοίτησε από το Θεατρικό Εργαστήρι του Κώστα Καζάκου με δάσκαλο τον Βασίλη Διαμαντόπουλο. Τα επόμενα χρόνια επικεντρώνεται στη σπουδή του σωματικού θεάτρου: μαθητεύει επί σειρά ετών στην Αννέζα Παπαδοπούλου, συμμετέχει σε σεμινάρια της Ρούλας Πατεράκη, του Θεόδωρου Τερζόπουλου, της Alla Demidova, του Tara Sudana, στη θερινή Ακαδημία Εθνικού Θεάτρου κ.α. Είναι αριστούχος απόφοιτος του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του ΕΚΠΑ «Ελληνικό και Παγκόσμιο Θέατρο: Δραματουργία, Παράσταση, Εκπαίδευση». Εργάζεται ως ηθοποιός, σκηνοθέτρια, δασκάλα υποκριτικής και θεατροπαιδαγωγός και είναι μητέρα ενός παιδιού.

Στοιχεία επικοινωνίας: gougouchta@gmail.com